

4.

Hegel dünya tarihinin içeriğini ele almayı, felsefi dünya tarihi olarak adlandırır. Bu biçimde tarihten çıkarılacak ve içeriğine örnekler gösterilebilecek genel düşünceleri değil, dünya tarihinin kendisinin içeriğini ele alır. Ancak felsefi dünya tarihinin ne olduğu hakkında bir tasarım oluşturabilmek için ilkin tarihin başka tür inceleniş biçimlerini ele almanın yerinde olacağını düşünür; bu amaçla üç tür tarih yazım biçimini birbirinden ayırır:

- I. Kaynaktan Tarih
- II. Refleksiyonlu Tarih
- III. Felsefi Tarih

Hegel birincisiyle, Herodotos, Thukydides ve benzerlerinin yaptığı tarzda bir tarih anlayışından bahsettiğini söyler, yani, eylemleri, verileri ve durumları kendileri yaşamış, onların içinde yaşamlarını sürdürmüş, kendi varlıklarıyla bu verilerin ve onların tininin bir parçası olmuş, bu eylemler ve veriler üstüne bildiriler kaleme almış, şimdiye kadar olmuş bitmiş şeyleri tinsel tasarım alanına yerleştirmiş ve bu alan adına işlemiş, böylece ilkin iç ve dış duyu için varolan bir tasarımı, zihinsel herhangi birşeyi dönüşüme uğratmış tarih yazarlarını gözönünde bulundurduğunu söyler.

Bu tür tarih yazarı çoktan olmuş bitmiş, öznel, rastlantısal anılara karışmış ve yalnızca unutulabilecek şeylerden bir bütün yaratır, onları Mnemosye'nin tapınağına yerleştirerek ölümsüzleştirir (Hegel 1995: 12).

Hegel'e göre söylenceler, halk türküleri, gelenekler, şiirler, "bilinçleri bulanık halklar ya da onların bulanık tarihi, tarih biliminin konusu olamaz, en azından felsefi dünya tarihinin konusu değildir, çünkü onun amacı tarihteki idenin bilgisidir" (Hegel 1995: 12-13). Diğer bir deyişle, kendi ilkelerini, kendilerinin ne olduğunu, ne yaptıklarını bilinç düzeyine getirmiş halkların tinleri söz konusudur burada. Bu tarz tarihlerin malzemesi, Hegel'e göre insan yaşamlarında ve ilgilerinde yaşayan, kendi çevrelerinde canlı olarak bulunan şeydir. Burada yazar az ya da çok katıldığı, başkalarıyla birlikte yaşadığı şeyi anlatır. Bu tür tarih yazarlarının amaçları "bu tabloyu sezgileriyle ya da sezgiye dayalı öyküleriyle canlandırdıkları gibi kendilerinden sonrakilere tasarlattır" (Hegel 1995: 13).

Bu tür tarih yazarlarının kendi tini ile anlattıkları eylemlerin tini bir ve aynıdır. Bu nedenle bu tür tarih yazarları olguların tininde yaşadıklarından, refleksiyon yapmaya gerek duymazlar.

Bu tür tarih yazımında yazar kendi refleksiyonlarıyla bu bilinci ortaya çıkarıp açıklayamaz, bu konuda kişileri ve halkların kendilerini, kendi isteklerini bildikleri gibi bildirmeye bırakması gerekir (Hegel 1995: 14).

Hegel bu tür tarih yazarına yapacak çok az şey kaldığını söyler. Şöyle ki Thukydides'te en bilgili, en gerçek, en soylu devlet adamı Perikles'in ve daha başka konuşmacıların, halk elçilerinin v.b. konuşmalarını okuyoruz. Bu konuşmalarda bu insanlar kendi halklarının, kendi kişiliklerinin ilkelerini, kendi

törel ve tinsel ilişki ve doğalarının olduğu kadar kendi politik ilişkilerinin bilincini, kendi amaçlarının ve eyleyiş tarzlarının ilkelerini dile dökmektedirler... Onları konuşmaya bıraktığında da ortaya çıkan yabancı bir bilinç değil, kendi kültür ve bilinçleridir (Hegel 1995: 15).

Bir ulusun ya da ulusların kendi tini hakkında bilgi edinmek istenirse bu tür tarih tarzı yazarlarının okunmasının yerinde olacağını düşünür. Böylece, ona göre bir halkın ya da hükümetin tarihi canlı olarak ve ilk elden edinilir (Hegel 1995: 15).

Hegel'e göre bu tür bir tarih yazımının anlattığı kişiyle aynı toplumsal konumda olması, onun çevresinden gelmiş olması ve onun görüşlerini, düşünme biçimini, kültürünü paylaşmış olması gerekir (Hegel 1995: 15).

İkinci tür tarih yazma biçimi olan refleksiyonlu tarihte, tarihin serimi yazarın zamanında bulunanın ötesine geçmektedir. Burada yalnızca zamanda canlı bulunanı değil, ele alınan konu neyse onu, yani tüm geçmişi tinde bulunan bir şey olarak sergileme söz konusudur. Hegel'e göre burada aslolan tarihçinin kendi tininden ayrı bir tinsel içerik taşıyan malzemeyi işlemesidir. Burada yazarın bir bölümüyle eylem ve olayların içerik ve amaçlarından, öbür bölümüyle tarih yazma tarzından edindiği kurallar, tasarımlar, ilkeler söz konusudur. Bu, birinci tür refleksiyonlu tarihtir. Burada eğer ayrıca bir ülkenin, dünyanın tüm tarihini yazar anlatma amacıyla değilse, önce olmuş olandan yola çıkar (Hegel 1995: 16-17).

Hegel'e göre bu tür tarih yazarının yapıtı, tek bir tonda olmalıdır, olmak zorundadır. Çünkü yazar belli bir kültürden gelen bir bireydir, bu gibi tarih yazarlarının yararlanabileceği tarihçiler bu kültürden çok ayrı bir kültürdendir (Hegel 1995: 16-17). Bu tarihçilerin diliyle konuşan tin de yazarın kendi zamanının tininden ayrıdır. Eğer tarih yazarı o zamanların tinini anlatmak istiyorsa, kendi tinini bastırmak ödevidir. Dünya tarihinin uzun dönemlerini topluca gözönünde bulundurmak isteyen böyle bir tarihte gerçekliğin böyle bir seriminden vazgeçilmesi, soyutlama yapılması, özet çıkarılması şarttır (Hegel 1995: 18).

Bu birinci tür refleksiyonlu tarih, ikinci bir tür refleksiyonlu tarih olan pragmatik tarihe vardırır. Burada gözönünde bulundurulan, geçmişte yaşananların incelenmesine dayalı bir tasarım vermektir, burada tikel yan değil, tümel yan ortaya çıkar (Hegel 1995: 21).

Pragmatik tarih yazarının Hegel'e göre en kötü yanı, "kişileri güden nedenleri hiçbir kavrama dayanmaksızın tikel eğilim ve tutkularla açıklayan, olgunun kendisindeki güdücü etkinliği görmeyen küçük ruhbilimsel kafa yapısıdır" (Hegel 1995: 22).

Refleksiyonlu tarihin ikinci biçimi, eleştirel tarihtir. Burada söz konusu olan, tarihin kendisi değil, tarihin tarihi, tarihsel öykülerin yargılanması, onların doğruluk ve inanılabilirliğinin araştırılmasıdır. "Burada zorunlu olağandışılık olgular değil, öyküler üzerine pazarlığını yapan yazarın keskin zekasında ortaya çıkar" (Hegel 1995: 24). Bu tarih kişinin aklına gelenleri tarihsel verilerin yerine

koymasıyla yazılır. Bu akla gelenler ne kadar temelden yoksunsa ve talihte belirleyici olanla çelişir durumdaysa, o kadar uygun görünür (Hegel 1995: 24).

Refleksiyonlu tarihin son türü de özel tarihtir.

Özel tarih, bir halkın zengin yaşamının tüm bağlamı içinden genel bir bakış noktasını çekip çıkardığı için (örneğin sanat, tüze ve din tarihi) tikel bir şey olarak görünür. Gerçi soyutlayıcıdır, ama bu bakış noktası genel olduğu için, aynı zamanda felsefi dünya tarihine geçişi sağlar (Hegel 1995: 25).

Üçüncü tür tarih olan felsefi dünya tarihi, bu son tür refleksiyonlu tarihe bağlanır. Felsefi dünya tarihinin bakış açısı, soyut bir genellik taşımaz; o somuttur, olduğu gibidir. Çünkü o, kendinde olan ve kendisi için geçmiş diye birşeyin olmadığı tindir ya da idedir. Ruhların kılavuzu Merkür gibi, ide gerçekte halkların ve dünyanın kılavuzudur, tin ise, olayları gütmüş olan ve güden, buyrukları akla dayalı istencidir onun. Bu istenci bu güdümü içinde tanımak bizim buradaki ereğimizdir (Hegel 1995: 26).

Bu istenci tanımak ve kavramak, tarihe düşüncelerle yaklaşmayı ya da onu düşüncelere göre ele almayı gerektirir. Bu, dünya felsefesi kavramıyla mümkün olur. Felsefenin, Hegel'e göre, tarihe getirdiği biricik kavram, us kavramıdır. Usun, sonlu eylem gibi, dış malzemenin koşullarına, kendilerinden besleneceği ve etkinliği için nesnelere alacağı hazır araçlara gerekmesi yoktur: o, kendisinden beslenir, kendi kendisi için malzemedir ve bu malzemeyi işler. Hem kendisi için önkoşul ve varmak istediği erek, mutlak son erektir, hem de yalnız doğal evrenin değil, aynı zamanda tinsel evrenin içten çıkıp görünüş alanına dışlaşmasıdır: bu da dünya tarihinde olur. İşte bu idenin doğru, sonsuz ve kesinlikle güçlü ide olduğu, dünyaya kendisini açtığı, bu açtığı şeyin kendisinden başka bir şey olmadığı felsefede kanıtlanır, kanıtlandığı biçimde de burada varsayılmaktadır... Ussal olan kendinde ve kendisi için varolandır, herşey burada değerini bulur (Hegel 1995: 32-33).

Hegel'e göre dünya tarihi, bu usun görünüşüdür. Kendini tikel bir öge olarak halklarda sergiler. Şöyle ki, us kendindedir ve ereği kendindedir. Düşünme, usun bu ereğinin bilincine sahip olmaktır (Hegel 1995: 33).

Dünya tarihinde herşey usa uygun olmaktadır, "dünya tarihi dünya tininin usa uygun zorunlu gidişi olmuştur"(Hegel 1995: 33-34). Dünya tini tarihin özüdür, bu, doğası bir ve aynı olan tindir ve dünyanın varoluşu bu doğayı açıklar, "olayları götüren tindir"(Hegel 1995: 36). Bu durum tarihin bir ürünüdür. "Dünya tarihi tinsel taban üzerinde geçer" (Hegel 1995: 52). Tin, dünya tarihindedir, bize kendini dünya tarihinde gösterir.

Ancak tin, insan doğasından yapılmış bir soyutlama değildir. O, etkin ve canlıdır, hem bilinçtir hem de bilincin nesnesidir. Tinin varolması, kendi kendini nesne olarak almasıyla mümkündür. O halde tin düşünendir, varolan bir şeyin düşünmesidir, varolduğunu ve nasıl olduğunu düşünmesidir. Ayrıca tin kendisinin bilinci olduğu ölçüde bilince sahiptir, yani ben bir nesneyi, onda aynı zamanda kendimi bildiğimde ya da olduğum şeyin benim için aynı zamanda nesne olduğunu bildiğimde bilirim. Tin böylece özü gereği olduğu şey üstüne,

kendi doğası üstüne belirli bir tasarım edinir, Tin kendi içeriğini önceden hazır bulmaz, kendini kendi için nesne, içerik yapar. Böylece tin doğası gereği kendindedir ya da özgürdür. Tinin kendi ve kendinde olma durumu onun özgürlüğüdür. Çünkü Hegel'e göre bağımlıysam ben olmayan başka bağlantım var, dışımdaki yoksa ben de yokum demektir; kendi kendimdeysen özgürümdür. Özgürlük tinin özüdür (Hegel 1995: 58).

Tinin işi, kendini üretmek, kendini kendine nesne yapmak, kendi üzerine bilmektir. Böylece o, kendi kendisi içindir. Doğal şeyler kendileri için değildir, bu nedenle de özgürlükleri yoktur. Tinin özü özgürlüktür, özünde de birey vardır. Tinin kendi üstüne ilk bilgisi, girdiği insan bireyi kılığında duyan varlık olmasıdır. Ancak genellik taşıyarak belirlilik kazanan bir birey, yani halk tini, tinin bir tasarımıdır ve bu tarihte gerçekleşir. Halkın bilinci tinin kendisi üzerindeki bilincine bağlıdır. Herşeyin gelip kendisine dayandığı son bilinç aşaması ise, insanın özgür oluşudur (Bu, aynı zamanda tarihin en son amacıdır da) (Hegel 1995: 57-58).

Halk tini özel biçime girmiş genel tindir. Genel tin kendisinde bu özel biçimi aşar, ama varolduğu sürece bu özel biçimiyle görünür. Halk tinleri, tinin kendisinin bilincine varma sürecindeki basamaklardır. Tinin kendini gösterip açması, kendinde olduğu şeyin bilgisine varmak için kendisini işlemesiyle olur. Bu, dünya tarihidir (Hegel 1995: 66).

Tinin erişebileceği en yüksek nokta, kendini bilmedir. Kendini görüyle değil, düşünceyle kavramadır, Bunu yapmalıdır, yapacaktır daima. Bunu yaptığı anda da sonu gelir, başka bir tin aşamasına geçer (Hegel 1995: 68).

Tinin kendini açıp işlemesi, yani olduğu şeyin bilgisine varması, bu bilgiyi nesnel kılması, varolan bir dünyada gerçekleştirmesi, dünya tarihinin amacıdır (Hegel 1995: 75-76).

Dünya tarihi, tinin özgürlük bilincinin ve bu bilincin meydana getirdiği özgürlüğün gelişmesini sergiler. Gelişme de basamaklarla ilerleme demektir, "...dünya tarihi bütün olarak ele alınırsa, özgürlük bilincidir, bu bilincin gelişme halindeki belirlenimleridir" (Hegel 1995: 168).

Bu amacın gerçekleştiği anın, tarihin sonunun geldiği, bittiği an olduğu düşünülür genelde. Hegel'in de böyle bir şeyi öngördüğü söylenebilir. Ama tinin mutlak olarak kendini gerçekleştirdiği, özgürlüğünü tam olarak geliştirdiği aşama, yani, mutlak düzenin kurulduğu aşama, bir geriye dönüştür de: her şeyin yeniden başladığı noktadır. Bu, şu demeye gelir, tin, kendindeki olanakları gerçekleştirdiği anda (ya da o aşamada gerçekleştirmesi gereken olanakları gerçek kıldığı anda), özü olan özgürlüğü gerçekleştirdiği anda, kendisinin özünü oluşturan bir başka yanla çelişir: tin kendini tamamladığında etkinliği durur; oysa tinin "özü" eylemdir:

"...özgürlüğü, durup duran bir varlık olmakta değil, özgürlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik şeyi sürekli yadsımaktadır. Kendini üretmek, kendini kendine nesne yapmak, kendi üzerine bilmektir tinin işi" (Hegel 1995: 57).

Amaca ulaşılan yerde, tinin amacı gerçekleştiği anda, yani tin kendini tamamladığında artık etkinlikte bulunmasına, eylemesine gerek kalmaz, özgürlük de boş bir kavram olur. Hegel bu durumu şöyle anlatır:

“...tin yaşamında kendi kendisine nesnellik verdiği anda, kendi kavramının sonuna kadar işlediği ve gerçekleştirdiği anda, dediğimiz gibi, kendisinin tadına varmış demektir. Bu tadda artık etkinlik yoktur, hiçbir dirençle karşılaşmaksızın kendini kendisiyle anlatması söz konusudur. Tinin henüz etkin olduğu dönem, en güzel zamandır, bir halkın gençlik dönemi: bireyler bu dönemde *anavatanlarını koruma*, halklarının ereği ne ise onu geçerli kılma isteği içindedirler. Bu sona erdi mi, yaşama alışkanlık girer: nasıl yaşamı alışkanlık haline gelince insan canlılığını yitirirse, burada da halk-tini kendi varlığının tadını çıkarmaya başlayınca, öyle olur. Halk-tini etkinliğine son verdi mi, kıpırdanma ve ilgi de kesilir: artık halk gençlikten yaşlılığa geçer, elde ettiklerinin tadını çıkaracak döneme varır (Hegel 1995: 69-70). ... hiçbir şeyin gerekmediği şimdiki zaman başlar” (Hegel 1995: 76).

Yaşlılık dönemi, bir halk-tininin (bir halkın) tarih sahnesinden çekileceği, tinin diğer olanaklarını gerçekleştirme işini başka bir halka devredeceği bir yıkılış dönemini işaret eder. Tarih, bu halk için bitmiştir. Ama amacı olan bir başka halk, tarihi bulunduğu yerden alıp yeni bir dönemi başlatacak, tini yeniden uyandıracaktır. Bu açıdan bakınca, Prusya Devleti’nde tinin mutlaklaştığını ve tarihin sona erdiğini söyleyen Hegel, aslında, bir dönemin bitmekte olduğunu bildirmektedir. Napoleon’u “ata binmiş dünya-tini” olarak nitelendiren Hegel, Napoleon’un sunduğu amaçlara ulaşmak için çalışılacak yeni bir ağı da haber vermektedir.

Prusya Devleti’nin başardığı, bir ülkenin sınırları içerisinde yaşayan bütün bir halkta tinin nesnelleşmesidir yalnızca. Ama tin bu sınırlar içerisinde sıkışıp kalmış olmakla yine de eksiktir. Prusya halkının amacı, Prusya Devleti sınırları içerisinde genel uyumu kurmakla sınırlıydı. Bu amaç gerçekleşince, bu halk için tarih bitmiştir: ama dünya-tarihi açısından, yalnızca bir aşama geçilmiştir. Prusya Devleti’nin gerçekleştirdiklerinin bir sonraki adımı, Napoleon’un sunduğu amaçlar doğrultusunda gerçekleşecektir. Mutlaklaşmak, kendinin-bilincine varmak ve özgürleşmek isteyen tin, Avrupa Birliğinin kurulmasıyla, bir adım daha atacak, bir aşama daha geçecektir. Tinin kendini dünya tarihinde açması, tarihi oluşturur. Ancak bu açma belirli bir düzen söz konusu olduğunda duracak değildir. Her seferinde tinin kendini açması biçimsel olarak söz konusu olacaktır. Dünya tarihi de tinin bu devinimlerinin sahnesi olacaktır (Hegel 199, *Elements of the Philosophy of Right*, 181-83).

Tüm bunları dikkate aldığımızda Hegel’in, tarihi ilerleyen bir süreç olarak tasarladığını ve bu sürecin bir *sonu* olduğunu görebiliriz. Ancak Hegel, “son aynı zamanda başlangıçtır” diyerek tarihi bir noktada bitirmemekte ve bu sonun içeriğinin ne olacağı hakkında bir şey söylememektedir. O, yalnızca

ilerleyen tarihsel süreci biçimsel olarak betimlemektedir.